
**COMPATIBILITY OF THE EDUCATION SYSTEM WITH THE NEEDS OF THE
ECONOMY IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION OF THE REPUBLIC
OF SERBIA**

Sinisa Dostic, Ph.D

Ministry of Interior of the Republic of Serbia sinisa.dostic@mup.gov.rs

Ljiljana Tešmanović, Ph.D

Zavod za udzbenike, Belgrade, Serbia ljiljana.tesmanovic1974@gmail.com

Abstract: The Republic of Serbia is faced with the need of fulfilling a large number of requirements for the membership in the European Union. Meeting the criteria of the macroeconomic stability is particularly difficult having in mind the high unemployment rate of the working age population. The global economic crisis has resulted in a low level of overall economic activity and high unemployment. Therefore, the problem of incompatibility of the education system with the real needs of the economy further deepens the economic crisis, where the labor market operates on the principle of the market economy. A compatible employment policy, modern technology environment, and the necessary knowledge and skills are the changes which the Republic of Serbia must give priority to in the process of EU integration, which would ensure that the system provides adequate human resources in accordance with the needs of the labor market. This paper analyzes unemployment, as one of the biggest problems of the domestic economy, the real needs of the labor market, and the structure of education of the population. The analysis was based on data retrieved from the National Employment Office and the Republic Institute for Statistics, with the aim to examine the compatibility of realistic market demands for the educational workforce, with the overall supply of staff from the educational system.

Keywords: unemployment, education, labor market, European Union, Republic of Serbia.

**УСКЛАЂЕНОСТ СИСТЕМА ОБРАЗОВАЊА СА ПОТРЕБАМА ПРИВРЕДЕ У
ПРОЦЕСУ ЕВРОИНТЕГРАЦИЈА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ**

доц. др Синиша Достих

Министарство унутрашњих послова Републике Србије sinisa.dostic@mup.gov.rs

доц. др Љиљана Тешмановић

Завод за удбенике, Београд ljiljana.tesmanovic1974@gmail.com

Апстракт: Република Србија суочена је с испуњавањем великог броја захтева за чланство у Европској унији. Задовољење критеријума макроекономске стабилности тешко је оствариво уз високу стопу незапослености радно способног становништва. Глобална економска криза има за последицу низак ниво укупне привредне активности, високу незапосленост, па самим тим проблем неусклађености образовног система с реалним потребама привреде још више продубљује економску кризу где тржиште рада функционише по принципу тржишне економије. Усклађена политика запошљавања, савремено технолошко окружење, потребна знања и вештине су промене којима Република Србија мора да да приоритет у процесу интеграције с Европском унијом да би функционисао систем који обезбеђује адекватне кадрове у складу с потребама тржишта за радном снагом. Незапосленост, као један од највећих проблема домаће привреде, реалне потребе тржишта рада и структура образовања становништва анализирани су у раду на основу података Националне службе за запошљавање и Републичког завода за статистику у циљу провере усклађености реалних потреба тржишта за образовном радном снагом с капацитетом понуде кадрова из образовног система.

Кључне речи: незапосленост, образовање, тржиште рада, Европска унија, Република Србија.

1. УВОД

Универзалном декларацијом о људским правима из 1948. године загарантовано је сваком лицу право на образовање, које се сматра главним чиниоцем одрживог развоја људских ресурса, економског благостања, стварања мира, сигурности, развоја универзалних вредности, доприноса на унапређењу квалитета на друштвеном, индивидуалном и глобалном нивоу. образовање има стратешку важност за

друштвени и економски развој према анализама Светске банке, Организације за економску сарадњу и развој, заправо важност образовања се огледа у развијању друштва заснованог на знању. Виши ниво и квалитет образовања у друштву позитивно утичу на продуктивност, иновативност, демократскији став, друштвену кохезију уколико је систем у којем се одвијају на нивоу нације квалитетан, ефикасан, једнако доступан и равноправан. То заправо значи да се појединцу омогућава да развије своје потенцијале, употреби своје знање, унапреди га, разуме, прилагоди потребама промена у окружењу јер развој друштва заснованог на знању подразумева и развој друштва перманентног учења. Дакле, знање/образовање треба посматрати у ширем контексту, као инвестицију у дугорочни одрживи развој, а не као трошак државе. Допринос економском развоју путем образовања је у повећању и побољшању компетенција радно способног становништва. Виши степен образовања, како показују поједина истраживања, повезује се с мањим трошковима државе у јавном сектору, мањим потраживањима из система социјалне заштите, као и мањом стопом криминала. образовање утиче на побољшање могућности појединца да равноправно различитим активностима допринесе економском и друштвеном развоју, да заштити своја права, развије толерантност према различитостма, буде функционалнији у мултиетничком друштву. У Републици Србији (РС) друштвени и економски развој су пре свега повезани с процесом интеграције с Европском унијом (ЕУ), при чему је неопходно да се домаћи образовни систем усклади с критеријумима и препорукама ЕУ. Посебна пажња мора да буде посвећена индикаторима успешности образовног система које је ЕУ дефинисала, као и доприносу европеизацији Србије у социјалном, економском, културном смислу. образовањем становништва према препорукама и критеријумима ЕУ омогућавамо да у будућности чланством у ЕУ радна снага Србије има знање и компетенције за активно учествовање на отвореном тржишту рада и радне снаге у мултиетничкој и мултијезичкој друштвеној заједници европских народа. У супротном, постала би слабо конкурентна, неинтересантна за инвестирање у секторима који стварају нову већу вредност, суочена с даљњим одливом талентованих креативних младих људи. На основу реченог произилази да наведени елементи изискују хармонизацију нашег система образовања с европским образовањем/обликовање сопственог модела образовања на основу сагледаних потреба тржишта. Заправо, околности изискују да систем образовања пројектује кључне аспекте развоја привреде и друштва ослањајући се на садашње стање система. У овом тренутку привредници наглашавају да њихове реалне потребе за одређеним образовним профилима нису у складу с понудом образовног система. Потражња за лицима одређених занимања не смањује број пријављених на тржишту рада у очекиваном броју јер нема лица с одговарајућим знањима и вештинама, односно постоји велика понуда лица са занимањима за којима не постоји потреба на тржишту рада.

2. АНАЛИЗА ТРЖИШТА РАДА У ОДНОСУ НА СРЕДЊЕ И ВИСОКО ОБРАЗОВАЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Образовни ниво становништва јесте показатељ достигнутог степена друштвеног развоја једне заједнице, и самим тим разумљиво је што Стратегија развоја образовања у Србији [5] предвиђа повећање квалитета образовања на свим образовним нивоима, од предшколског образовања и васпитања до стварања услова за целоживотно учење усаглашавањем структуре система образовања с непосредним и развојним потребама појединаца, економских, културних, образовних, јавних, административних и других система да би се у економском, културном, социјалном, политичком, демократском и другом развоју побољшао стратешки, кооперативни и конкурентни капацитет и положај РС у складу са савременим тенденцијама. Стратегије предвиђа могућност увођења обавезног образовања до пунолетства, двогодишњег, трогодишњег и четворогодишњег средњег образовања да би се на тај начин увела законска обавеза школовања до првог степена спремности за излазак на тржиште рада.

Минимално око 95% деце са завршеном основном школом уписује неку од средњих школа: гимназију, стручну школу, уметничку школу, мешовиту школу. Обухват генерације средњим образовањем је у паду: школске 2011/2012. године износио је 85,6%, 2012/2013. године износио је 88,5%, 2013/2014. године износио је 90,1%, 2014/2015. године износио је 88,7% тј, јавља се осипање броја ученика након уписа у средње школе, док обухват генерација које се образују на високим школама и факултетима показују тенденцију благог раста (2011/2012 – 42%, 2012/2013 – 46%, 2013/2014 – 47,6%, 201/2015 – 48%) [6,7,8,9].

Средње образовање и васпитање као делатност од непосредног друштвеног интереса треба да омогући сваком појединцу стицање знања, вештина, способности, компетенција за ефикасно укључивање на тржиште рада, као и за наставак образовања.

У РС као изузетно значајне општеобразовне институције издвајају се гимназије и средње уметничке школе, где је проценат свршених средњошколаца око 95% уписаних. Те образовне установе са четворогодишњим

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

програмима обезбеђују ученицима употребљива знања и умећа високог kvaliteta, пружају могућност даљњег развоја компетенција у правцу формирања будуће интелектуалне и културне елите земље. Међутим, социјални статус породице, трошкови школовања изван места боравка, најчешће деци из осетљивих група не омогућава наставак образовања на високошколским установама, али омогућава ангажовање на тржишту рада у оквиру одговарајућег занимања након положене уметничке или опште матуре. Завршетак гимназије не омогућава директно ангажовање на тржишту рада, већ наставак образовања на некој од високошколских установа након положене матуре и положеног пријемног испита.

Стручне школе обезбеђују одговарајуће опште и стручно образовање и васпитање у трогодишњем и четворогодишњем трајању за наставак образовања на високошколским установама, као и за обављање послова одговарајућег занимања након положене стручне матуре.

Специјалистичко – мајсторско образовање изискује даљу специјализацију у образовном профилу након двогодишњег радног искуства и може трајати једну годину или две године, након чега се полаже специјалистички – мајсторски испит. Последњих година забележен је пад броја ученика у скоро свим образовним профилима специјалистичког – мајсторског образовања осим у подручју рада Трговина, угоститељство и туризам док број лица варира из године у годину у подручју рада Електротехника и Машинство и обрада материјала.

У табели бр. 1. приказан је годишњи просек запослености у РС. Према подацима Републичког завода за статистику [12,13], укупан број запослених у 2015. години био је 1.995.883. Од тога, код правних лица је 1.586.406 запослено а код предузетника, као и лица која обављају самосталне делатности или су оснивачи привредних друштава или предузетничких радњи било је 296.420 запослених лица, што је, у односу на запосленост у 2014. години, више за 2,0%, док је регистрованих пољопривредника било 113.058.

Табела 1. Годишњи просек запослености у РС 2010–2015. године

Укупно запослени	2010	2011	2012	2013	2014	2015
		0				4
	1.7	1.746	1.727	1.715	1.6	1.88
	95.775	.138	.048	.163	97.686	2.825
Предузећа, установе, задруге и организације	1.3	1.342	1.341	1.338	1.3	1.58
	54.637	.892	.114	.082	23.831	6.406
Лица која самостално обављају делатност и запослени код њих	441	403.2	385.9	377.0	373	296.
	.138	46	34	81	.855	420

У том периоду константно повећање запослености изражено је у следећим областима: снабдевање водом и управљање отпадним водама, трговина на велико и мало и поправка моторних возила, саобраћај и складиштење, информисање и комуникације, пословање некретнинама, административне и помоћне услужне делатности, док у осталим областима запосленост варира или је у паду. Значајан раст запослености у 2015. години у односу на 2014. годину забележен је у следећим областима: пољопривреда, шумарство и рибарство (14,55%), прерађивачка индустрија (26%), грађевинарство (27,9%), трговина на велико и мало и поправка моторних возила (42,5%) итд. [10,11,13]

Према Националној служби за запошљавање, основни подаци о броју незапослених лица, лицима која су нашла запослење и другим категоријама запошљавања 2010–2016. [2] приказани су у табели бр. 2. Највећи број незапослених лица забележен је 2013. и износио је 774.890. Из приложених података закључујемо да тренд пријављених потреба за радницима бележи пад од 2010. године (пад с 94.320 на 42.281) а потом од 2015. имамо раст потребе за радницима. Структура незапослености према степену образовања сачињена на основу података из јануара 2017. [2] приказана је у табели 3, из које видимо да је највећа незапослености евидентирана код лица са степеном стручне спреме IV (средња школа) – 29,27% и лица с I степеном стручне спреме – 28,6%, а потом лица с III степеном стручне спреме 23, 28%. Укупан проценат незапослених лица с високим степеном стручне спреме је 15,29 %, што у апсолутном износу представља 106.061 лице према евиденцији из јануара месеца за 2017. годину.

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

Табела 2. Укупна незапосленост, пријављене потребе и запошљавање 2010–2016. године

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Незапослена лица	744.22	752.838	761.834	774.890	767.435	743.158	713.153
Први пут траже посао	267.979	275.039	270.256	267.884	264.683	252.079	238.874
Новопријављени на евиденцији	39.105	40.461	40.119	38.588	36.013	37.719	36.249
Пријављене потребе за радницима	94.320	61.962	55.931	44.281	42.281	72.390	71.851
Запошљавање с евиденције	140.588	183.452	205.297	214.508	232.280	246.796	265.111

Табела 3. Број незапослених лица и лица која први пут траже запослење према степену стручне спреме у јануару 2017. године

Степен стручне спреме	I	I	III	I	V	V	V	V
		I		V		I	II	III
Укупно незапослена лица	19	2	16	20	5	3	6	1
	8.447	4.715	1.544	3.097	.356	7.548	2.976	81
Укупно незапослена лица – жене	99	1	63	11	1	2	3	9
	.186	2.261	.786	6.057	.044	3.124	9.668	6
Први пут траже запослење	92	5	38	59	3	9	2	2
	.761	.134	.855	.415	11	.905	2.039	1

Пријављене потребе за степеном стручне спреме на основу података Националне службе за запошљавање за јануар 2017. [2] приказане су у табели бр. 4.

Табела 4. Потреба тржишта рада у јануару 2017. године

I	II	I	I	V	VI	VI	VII	V	VI
		II	V		1	2	1	II2	II
1	40	1	6	1	53	29	456	7	0
.160		.659	14	8					

Највећа незапосленост, изражена по структури занимања у укупној незапослености у јануару 2017. је у области машинства и обраде метала у износу од 12,81%, економија, право и администрација у износу од 10,85%, трговина, угоститељство и туризам од 8,5% итд. Потребе тржишта за радном снагом у јануару су биле 4.036 лица а незапослених лица у апсолутном износу је 693.864 лица [2].

Истраживања о усклађеости образовне понуде с потребама за компетенцијама, као и рационализована мрежа стручних школа, факултета, у складу с демографским кретањима и регионалним развојем, треба да укаже у ком правцу су потребне измене. Према Стратегији, до 2020. године четворогодишње средње стручне

Twelfth International Scientific Conference
KNOWLEDGE WITHOUT BORDERS
 31.3-2.4.2017, Vrnjacka Banja, Serbia

школе требало би да заврши најмање 95% уписаних ђака, односно 37% генерације, од чега би 40–50% матураната стручних школа наставило школовање, док би преостали тражили посао. Истовремено, 20% одраслих било би укључено у континуирано стручно образовање, укључујући ту и оне који су прерано напустили систем и дуготрајно незапослене ради стицања прве или додатне квалификације [3,4,5].

Систем високог образовања отворен је за лица која желе да се квалитетно припреме за запослење и даљњи развој. Евидентно је да високо образовање значајно доприноси технолошком развоју, демократизацији земље, социјалној инклузији и смањењу сиромаштва, подизању културног нивоа становништва, неговању културне разноликости и толеранције. Србија до 2020. године треба да има најмање 38,5% високообразованих грађана старости од 30 до 34 године, са структуром квалификација усаглашеном с потребама привреде и друштва у Србији у периоду од 2020. [5] У контексту целоживотног учења и развојних потреба заједнице систем високог образовања треба да оствари свој амбициозан циљ да омогући ресурсима побољшање резултата у вези с регионалним и међународним угледом и конкурентном позицијом. Дугорочна незапосленост, осим финансијских и социјалних ефеката на личном плану, негативно утиче и на друштвену кохезију, омета економски раст и представља један од главних проблема политичара. Иако су образовне квалификације и даље најбоље осигурање од незапослености, у ЕУ-28 укупна стопа незапослености младих је 22,2% док у еврозони износи 23,8%. Стопа незапослености младих је већа него у старосној групи 25–74 године у свим државама чланицама (у Шпанији 53,2%, Грчкој 52,4%, Хрватској 45,5%..., док је једино у Немачкој стопа незапослености младих испод 10%, тј. 7,7%). За старосну доб 25–64 године просечна стопа незапослености у ЕУ-28 с достигнућим највишим средњим образовањем износи 18,2%, док је стопа незапослености с високошколским квалификацијама 6,6%. [1]

Табела 5. Број незапослених лица према годинама старости у РС у јануару 2017. године

У	1	2	2	3	3	4	4	5	5	6
купно	5-19	0-24	5-29	0-34	5-39	0-44	5-49	0-54	5-59	0-65
69	1	6	8	8	8	8	7	8	7	4
3.864	6.498	5.075	4.231	1.832	1.742	2.101	9.997	2.939	7.824	1.625

Нова стратегија Европа 2020 даје смернице и квантитативне циљеве који се превode у националне циљеве сетом интегрисаних порука да би се обезбедила кохерентност у вођењу политике запошљавања и шире економске политике држава чланица. Повећање партиципације на тржишту рада и смањење структуре незапослености повећањем стопе запослености становништва старог 20–64 године на најмање 75%, развој обучене радне снаге која одговара потребама тржишта рада, промовисање квалитетних послова и доживотног учења, и то смањењем стопе раног напуштања школе на мање од 10%, уз истовремено повећање процента становништва са факултетском дипломом на 40%, као и промовисањем социјалног укључивања и борбе против сиромаштва смањењем броја људи који живе испод линије сиромаштва за 25%, односно избављењем 20 милиона људи из сиромаштва. [14]

У периодима када постоји економска криза, стопа незапослености расте, док у периоду опоравка привреде стопа незапослености опада, али постепено, јер послодавци опрезно приступају запошљавању нових радника. Дакле, резултат незапослености, поред губитка прихода за појединца, утиче на повећање јавне потрошње у погледу социјалних давања, као и на смањење пореских прихода. Незапосленост из економске перспективе можемо да посматрамо и као неискоришћен капацитет рада. Глобализација и технолошки напредак имају све већи ефекат на свакодневни живот па се и потражња за новим врстама знања и вештина одвија брзим темпом. Предузећа теже повећању продуктивности, конкурентности, иновативности преносећи ризик на радну снагу њеном већом флексибилношћу, и то како радника у радном односу, тако и радника који траже запослење. [1]

3. ЗАКЉУЧАК

У РС услед процеса транзиције имамо повећан проценат незапослености, као и услед затварања великог броја друштвених предузећа, па самим тим и сиромаштво породица, које, и то пре свега у руралним областима, нису у могућности да деци омогуће наставак образовања. Имамо, пак, наставне планове и програме који углавном покривају сва подручја, који су нефлексибилни, не пружају ширу могућност избора ученицима, наставни кадар који често реализује два образовна подсистема с потпуно различитим

функцијама, квалитет уџбеника који по својој структури и понуди не испуњава мисију образовних институција, наставне методе углавном предавачког типа, недостатак наставне опреме (или је у лошем стању, па није погодна за примену савремених метода рада и остваривање васпитно-образовних циљева). Стратегија развоја система средњег стручног образовања, тј. структура генератор је незапослености јер креира обавезне профиле за чијим радом на тржишту рада не постоји потреба. Као један од начина за превазилажење тог проблема издваја се пре свега рационализација мреже школа и понуда такве квалификационе структуре која је у складу са степеном економског развоја земље, дакле с потребама послодавца. Наставак школовања након завршеног средњег стручног образовања, доквалификација, преквалификација, додатне обуке такође утичу на смањење незапослености. Стратешки циљеви РС морају да буду унапређен, квалитетан, ефикасан, транспарентан, релевантан, доступан, свеобухватан (смањење стопе раног напуштања образовања) систем средњег стручног образовања да би се омогућило ученицима повећање ефективности системом рада или наставак образовања на високошколским институцијама које обезбеђују кадрове који доприносе повећању запослености. Дакле, образовни систем треба да преузме улогу кључног развојног фактора, јер само квалитетно образована популација Србије јесте прави ресурс за коришћење природних и развој нових ресурса који се заснивају на науци. Развој Србије, на основу депопулационих трендова, упућује на то да се њен развој неће заснивати на бројчаном повећању људских ресурса, већ искључиво на подизању стваралачких, производних, технолошких капацитета, а што је једино могуће остварити системом образовања. Различити регионални нивои развијености, висока незапосленост не могу се смањивати привредом која не прати технолошки напредак и која има ниже квалификовану радну снагу, већ искључиво модернизацијом технологије и подизањем образовног нивоа становништва државе.

За конципирање у ком правцу треба вршити измене у систему образовања од кључног је значаја сагледвање структуре запослених и потреба тржишта за одређеном радном снагом, јер незапосленост представља озбиљан изазов за државу и друштво у целини. Потребно је ојачати сардњу између образовног система, привреде и државе. На тај начин би се смањила незапосленост и утврдиле потребе за преквалификацијама/доквалификацијама повећане радно способне снаге на тржишту рада која је последица отпуштања из државних и друштвених предузећа, као и немогућности приватног сектора да апсорбује велики број лица која траже први пут/поновно запослење. Превазилажењу негативних трендова на тржишту рада РС треба да допринесе и завршетак транзиционог реструктурирања тржишта рада, као и прелазак на модел развоја који се ослања на реалне изворе раста, а који су дефинисани стратегијом Европа 2020.

Заправо, привреда има пресудан утицај. Промене у свим делатностима за које овај систем образовања генерише кадрове, тј. темељне промене у систему образовања није могуће спровести без темељних промена у привреди, на тржишту рада, као и без темељних друштвених промена.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Unemployment_statistics
- [2] Месечни статистички билтен број 173, Национална служба за запошљавање, јануар 2017
- [3] Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020, „Службени гласник РС”, бр. 37/2011.
- [4] Национална стратегија запошљавања за период 2011–2020, „Службени гласник РС”, бр. 55/05, 71/05 – исправка, 101/07, 65/08. и 16/11.
- [5] Стратегија развоја образовања у Србији до 2020. године, „Службени гласник РС”, бр. 107/2012.
- [6] Статистички годишњак Републике Србије 2013, поглавље 5 – Образовање, Републички завод за статистику, Београд, 2013.
- [7] Статистички годишњак Републике Србије 2014, поглавље 5 – Образовање, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
- [8] Статистички годишњак Републике Србије 2015, поглавље 5 – Образовање, Републички завод за статистику, Београд, 2015.
- [9] Статистички годишњак Републике Србије 2016, поглавље 5 – Образовање, Републички завод за статистику, Београд, 2016.
- [10] Статистички календар Републике Србије 2015, Републички завод за статистику, ISSN 1820 – 6794, Београд, 2015.
- [11] Статистички календар Републике Србије 2016, Републички завод за статистику, ISSN 1820 – 6794, Београд, 2016.
- [12] Статистика запослености и зарада, Саопштење број 20 – год. LXIV, 31. 01. 2014, ISSN 0353-9555, Републички завод за статистику, Београд, 2014.
- [13] Статистика запослености и зарада, Саопштење број 21 – год. LXVI, 29. 01. 2016, ISSN 0353-9555, Републички завод за статистику, Београд, 2016.
- [14] Procena uticaja politika u oblasti zapošljavanja, Fondacija za razvoj nauke, Београд, 2013.